

Pravo na branitelja po vlastitom izboru u kaznenom postupku

Viduka, Frane

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:669507>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

PRAVO NA BRANITELJA PO VLASTITOM IZBORU U KAZNENOM POSTUPKU

FRANE VIDUKA

ZAGREB, 2022.

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Katedra za kazneno procesno pravo

PRAVO NA BRANITELJA PO VLASTITOM IZBORU U KAZNENOM POSTUPKU

Student:

Frane Viduka

Mentor:

izv.prof.dr.sc. Zoran Burić

Zagreb, 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, *Frane Viduka*, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

SAŽETAK

Diplomski rad se sastoji od analize prava na obranu i branitelja po vlastitom izboru u kaznenom postupku te njegovog položaja u kaznenom postupku. U početku rada analizira se međunarodnopravno uređenje toga prava kao jednog od temeljnih ljudskih prava. U sklopu obrade međunarodnopravnog uređenja daje se uvid u uređenje prava na branitelja po vlastitom izboru na globalnoj razini, odnosno u okviru Ujedinjenih naroda te na regionalnoj razini, odnosno unutar Vijeća Europe i Europske unije. Nadalje se obrađuje uređenje predmetnog instituta u hrvatskom pravnom poretku te se definira pojam formalne obrane i ukazuje na razliku između branitelja po vlastitom izboru i ostalih vrsta branitelja u kaznenom postupku. Detaljnije se razrađuje pojam branitelja, njegova svojstva, način izbora branitelja te radnje koje može poduzimati u postupku. Dio rada se odnosi na analizu presuda Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Republike Hrvatske kao dvaju sudova relevantnih za zaštitu temeljnih ljudskih prava među koja spada i pravo kojim se ovaj rad bavi.

Ključne riječi: formalna obrana, pravo na obranu, branitelj po vlastitom izboru, ljudska prava, punomoć, sudska praksa, Europski sud za ljudska prava, Ustavni sud Republike Hrvatske

SUMMARY

The master thesis consists of an analysis of the right to defense and the defender of one's own choice in criminal proceedings and his position in criminal proceedings. At the beginning of the paper, the international legal regulation of this right is analyzed as one of the fundamental human rights. As part of the treatment of international legal regulation, an insight is given into the regulation of the right to veterans of their own choice at the global level, i.e. within the United Nations and at the regional level, i.e. within the Council of Europe and the European Union. Furthermore, the regulation of the institute in question in the Croatian legal system is discussed, and the concept of formal defense is defined and the difference between defenders of their own choice and other types of defenders in criminal proceedings is pointed out. The concept of defender, its characteristics, the method of choosing a defender and the actions he can take in the procedure are elaborated in more detail. Part of the paper refers to the analysis of the judgments of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of the Republic of Croatia as two courts relevant to the protection of fundamental human rights, which includes the law with which this paper deals.

Keywords: formal defence, right to defence, defender of one's own choice, human rights, power of attorney, judicial practice, European Court of Human Rights, Constitutional Court of the Republic of Croatia

Sadržaj

1. UVODNE NAPOMENE	1
2. PRAVO NA OBRANU	2
2.1. Međunarodnopravni aspekt	3
2.1.1. <i>Zaštita prava na obranu na globalnoj razini</i>	4
2.1.2. <i>Zaštita prava na obranu na razini Vijeća Europe i praksa ESLJP-a</i>	4
2.1.3. <i>Zaštita prava na obranu na razini Europske unije</i>	9
2.2. Unutarnje uređenje u RH	10
3.1. Pojam formalne obrane	12
3.2. Vrste formalne obrane	14
3.2.1. <i>Fakultativna formalna obrana</i>	14
3.2.2. <i>Obvezna formalna obrana</i>	14
3.2.3. <i>Formalna obrana siromašnih okrivljenika</i>	15
4.1. Svojstva branitelja	15
4.2. Odnos branitelja i okrivljenika	17
4.3. Izbor branitelja i ograničenja pri izboru	18
4.4. Procesne radnje branitelja	20
5. PUNOMOĆ	23
5.1. Izdavanje punomoći	23
5.2. Prestanak punomoći	24
6. PRIMJER POVREDE PRAVA NA BRANITELJA PO VLASTITOM IZBORU U PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA: PREDMET <i>DVORSKI PROTIV HRVATSKE</i> ...	25
6.1. Povod postupka pred nacionalnim sudovima	25
6.2. Tvrdnje podnositelja zahtjeva	25
6.3. Tvrdnje Vlade RH	27
6.4. Pravorijek ESLJP-a	28
7. ZAKLJUČAK	29
8. LITERATURA	31

1. UVODNE NAPOMENE

Ako sagledamo pravo na branitelja po vlastitom izboru kroz prizmu prava na obranu kao šireg pojma, shvatit ćemo kako je to pravo jedno od temeljnih ljudskih prava. Ono se u domaćoj i stranoj literaturi te praksi još podvodi pod pojam minimalnih prava obrane što mu daje veliku važnost u pružanju zaštite osobama osumnjičenim za počinjenje kaznenih djela.

Kao temeljno ljudsko pravo, ono je razrađeno kroz razne međunarodne akte, kako deklarativne, tako i obvezne prirode, te je također implementirano i u državna zakonodavstva, uključujući i ono hrvatsko. To pravo možemo sagledati i kao pravo na jednakost oružja obrane i optužbe, odnosno protutežu uloge obrane prema optužbi. Bez obzira na iscrpnost raznih pravnih akata koji razrađuju ovu tematiku, neće svatko imati tu mogućnost okoristiti se ovim pravom, a tomu će prvenstveno biti razlog razlika u socijalno-ekonomskom položaju adresata pravnih normi, što može utjecati na položaj okrivljenika u kaznenom postupku.

Ovaj diplomski rad tematski je podijeljen u četiri dijela na način da se od šire slike problematika sužava k glavnoj temi rada kako bi čitatelj dobio uvid pod koju širu skupinu prava spada pravo na branitelja po vlastitom izboru, a naposljetku uvid u tu samu tematiku.

U prvom dijelu analizirat će se pravo na obranu kao jedno od temeljnih ljudskih prava, odnosno kao širi pojam pod koji možemo svrstati i pravo na branitelja po vlastitom izboru. Također, će se razrađivati i uređenje prava na obranu kao jednog od minimalnih prava obrane kroz akte međunarodne zajednice i implementaciju tih akata u hrvatsko zakonodavstvo. Drugi dio rada fokusirat će se na pojam formalne obrane u kaznenom postupku i na njezine vrste kako bi se dobio uvid u razlike prava na branitelja po vlastitom izboru i drugih dviju vrsta formalne obrane. Treći dio rada bavit će se određivanjem pojma branitelja, načinu izbora branitelja, ograničenjima pri izboru istoga, njegove uloge u kaznenom postupku te njegovim ovlastima. Četvrti i završni dio rada bavit će se pitanjem punomoći branitelju, načinima na koji se ista izdaje te njezin prestanak.

Ovaj diplomski rad obrađivat će i predmete iz prakse Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP) kroz koje će se analizirati povrede prava na obranu kao temeljnog ljudskog prava i njihov utjecaj na pravnu doktrinu država članica Vijeća Europe.

Cilj ovog diplomskog rada jest istaknuti važnost branitelja u kaznenom postupku i ukazati na slobodu koju zakonodavac daje okrivljeniku pri izboru istog. U radu će također biti izložen

način izbora branitelja i formalnosti vezane uz imenovanje istog, ali i prostor u kojem branitelj može djelovati, odnosno radnje koje može obavljati.

2. PRAVO NA OBRANU

Pravo na obranu pojavljuje se kao skup ovlaštenja na poduzimanje procesnih radnji čiji će krajnji cilj biti utvrđenje činjenica koje su povoljne za okrivljenika i primjena za njega najpovoljnijih propisa.¹

Obrana je zapravo u kaznenom postupku jedan antipod optužbi i služi kako bi okrivljenik od sebe odbacio, odnosno pobio tvrdnje optužbe i doprinio donošenju oslobađajuće ili što povoljnije presude za sebe. Jedno od gore spomenutih ovlaštenja zajamčenih pravom na obranu jest i mogućnost da optuženik imenuje svoga branitelja pa se tako izvodi mogućnost optuženika u kaznenom postupku da bira hoće li funkciju obrane izvršavati sam ili preko stručnog pomoćnika, odnosno branitelja.

Ispunjavanje funkcije obrane uz stručnu pomoć branitelja se u znanstvenoj disciplini kaznenog procesnog prava naziva još i formalna obrana. Ukoliko se okrivljenik brani uz pomoć branitelja, odnosno odvjetnika, prema tekstu hrvatskog Zakona o kaznenom postupku² (u daljnjem tekstu: ZKP), on će pravo na branitelja imati kako tijekom cijelog postupka, tako i prije početka postupka, u postupku po izvanrednim pravnim lijekovima te u postupku izvršenja kazne, mjera upozorenja i sigurnosnih mjera.

U većini slučajeva okrivljenik je osoba bez pravnog obrazovanja i s malim ili nikakvim poznavanjem pravnih propisa i prakse, a nasuprot njemu u postupku stoji državni odvjetnik, koji za obavljanje te funkcije mora ispunjavati određene formalne pretpostavke za vršenje te funkcije (što neposredno ukazuje na njegovo poznavanje pravnih akata i prakse) te uz to „raspoláže i mogućnošću angažiranja brojnih represivnih instrumenata koje mu država stavlja na raspolaganje“.³ Slijedom navedenoga, imenovanje branitelja bit će oruđe kojim će se okrivljenik poslužiti kako bi se što kvalitetnije poslužio svojim pravom na obranu i kako bi iznjedrio za sebe što povoljniji ishod kaznenog postupka koji je u tijeku jer je upravo odvjetnik

¹ Krapac, Davor i suradnici, Kazneno procesno pravo, Institucije, knjiga I., VIII. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje; Narodne novine, 2020., str. 238.

² NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 80/22

³ Kos, Damir, Odgovorna obrana okrivljenika u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno procesno pravo, vol.16, broj 2/2009., http://www.vsrh.hr/custompages/static/hrv/files/dkos_odgovorna-obrana-okrivljenika_2009.pdf, str. 2

taj koji će se u kaznenom postupku moći kvalitetno suprotstaviti državnom odvjetniku te na taj način omogućiti pravičnost kaznenog postupka.⁴

Također, valja napomenuti kako će pravo na imenovanje branitelja po vlastitom izboru u nekim slučajevima biti ograničeno i okrivljenikovim socijalnim položajem, odnosno imovinskim stanjem. Naime, u većini slučajeva, troškove respektabilnog branitelja s dovoljno znanja i iskustva trebat će podmiriti, što neće biti dostupno svim okrivljenicima. Stoga je okrivljenicima, kao i njihovim obiteljima, visina troškova branitelja jedan od presudnih kriterija pri izboru istog.

2.1. Međunarodnopravni aspekt

Pravo okrivljenika na obranu pojavljuje se kao jedan od temeljnih pojmova u modernoj međunarodnopravnom zakonodavstvu pa tako i u unutarnjim pravnim sustavima država kao međunarodnih subjekata i obveznika međunarodnih ugovora kojih su potpisnice. Republika Hrvatska (u daljnjem tekstu: RH) kao aktivan sudionik međunarodnih zbivanja i članica raznih međunarodnih integracija, poput Ujedinjenih naroda, Europske unije, Vijeća Europe, svojim pristupom istima prihvatila je dužnost baštiniti načela i prava ustanovljena zakonodavnim radom i dugogodišnjom ustaljenom dobrom pravnom praksom istih.

Gore spomenuto pravo okrivljenika jedno je od temeljnih ljudskih prava te je zajamčeno najvažnijim međunarodnim aktima kao što su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima te Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁵ (u daljnjem tekstu: Europska konvencija).

Kako bi se postigla što vjernija zaštita kako prava na obranu, tako i drugih temeljnih ljudskih prava, ustanovljena su nadzorna tijela koja se brinu da tekst prethodno navedenih međunarodnih akata ne bi ostao samo crno slovo na papiru. Tako je u sklopu Vijeća Europe, kao mehanizam za zaštitu prava i sloboda zajamčenih Europskom konvencijom,⁶ ustanovljen ESLJP sa sjedištem u Strasbourgu, dok se u sklopu Ujedinjenih naroda za zaštitu temeljnih ljudskih prava brine Komisija Ujedinjenih naroda za prava čovjeka.

⁴ *Ibid.*

⁵ Drenški Lasan, Višnja; Novak, Jasna; Valković Laura, Pravni i praktični problemi dobre obrane okrivljenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 16, broj 2/2009, str. 521-541., str. 523.

⁶ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

2.1.1. Zaštita prava na obranu na globalnoj razini

Ujedinjeni narodi kao najveća međunarodna organizacija brinu o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda na području svih država članica, kojih je danas sto devedeset tri, što čini praktički sve države svijeta. Opća skupština Ujedinjenih naroda je 1948. godine usvojila Opću deklaraciju o pravima čovjeka⁷ (u daljnjem tekstu: deklaracija), kao prvi sveobuhvatni instrument zaštite čovjeka i njegovih prava. S obzirom da je deklaracija usvojena u obliku rezolucije što znači da nije obvezivala države članice, Ujedinjeni narodi su skoro dva desetljeća kasnije usvojili dva pakta, a to su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁸ te Međunarodni pakt o gospodarskim socijalnim i kulturnim pravima,⁹ koji su opširnije razradili prava proglašena istom i svojom im obvezatnom snagom dali veći značaj.

Jedan od dva pakta i pakt bitan za problematiku ovog rada jest Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Kao jedan od globalno najbitnijih međunarodnopravnih akata za zaštitu temeljnih ljudskih prava u svome tekstu, među ostalim pravima, čovjeku kao pravnom subjektu garantira i pravo na pravično suđenje pod koje se može uvrstiti pravo na obranu, odnosno pravo na branitelja.

Neka od prava koje Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima jamči optuženicima za počinjenje kaznenih djela su potrebno vrijeme za pripremanje obrane i razgovor s braniteljem, mogućnost izbora hoće li se braniti sami ili će ih braniti stručna osoba po vlastitom izboru, dužnost suda da optuženike upozori na mogućnost imenovanja branitelja te da im se u slučajevima kada to nalažu interesi pravde dodijeli besplatan branitelj ukoliko optuženici nemaju dovoljno sredstava da podmire troškove istoga.¹⁰

2.1.2 Zaštita prava na obranu na razini Vijeća Europe i praksa ESLJP-a

Ljudska prava i temeljne slobode pa tako i pravo na obranu regulirana su i mnogim regionalnim međunarodnim ugovorima. Na toj užoj, regionalnoj razini za RH, kao članicu Vijeća Europe, od iznimne je važnosti Europska konvencija koja je u RH na snazi te se primjenjuje od 5. studenog 1997. godine i dio je njenog unutarnjeg pravnog poretka.

⁷ Opća deklaracija o pravima čovjeka, usvojena i proglašena od Opće skupštine Rezolucijom 217 A (III) 10. prosinca 1948. godine.

⁸ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine (rezolucija br. 2200 A/XXI/), stupio na snagu 23. ožujka 1976. godine

⁹ Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine (rezolucija br. 2200 A/XXI), stupio na snagu 3. siječnja 1976. godine

¹⁰ *Op. cit.* (bilj. 8), čl.14. st.3.

Europsku konvenciju moraju prihvatiti svi pretendenti na članstvo u Vijeće Europe, stoga ista danas broji četrdeset sedam država stranaka, što joj daje i jednu širu važnost jer se odnosi na više od osamsto dvadeset milijuna ljudi. Europskom konvencijom je osnovan ESLJP sa sjedištem u Strasbourgu koji pruža zaštitu građanima od kršenja i negiranja prava i temeljnih sloboda zagarantiranih konvencijom te svojom sudskom praksom dalje unaprjeđuje zaštitu istih.

U slučaju povrede nekog od prava, odnosno sloboda, osoba koja tvrdi da joj je isto povrijeđeno moći će se obratiti sudu tek kada iscrpi sve dostupne unutarnje pravne instrumente zaštite. Kad sud usvoji tužbu tužitelja i donese presudu protiv neke države, ona je dužna postupiti po istoj i učiniti sve kako bi sanirala negativne posljedice kršenja prava, odnosno temeljne slobode propisane Europskom konvencijom.

Europska konvencija u svome šestom članku propisuje pravo na pošteno (u nekoj literaturi se spominje i pravično) suđenje. Prvi i drugi stavak navedenog članka svakome jamče neovisnost i nepristranost suda, suđenje u razumnom roku te presumpciju okrivljenikove nevinosti, dok se u stavku trećem navode takozvana minimalna prava obrane.

Pod minimalnim pravima obrane Europska konvencija jamči okrivljeniku najmanje sljedeća prava: da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega; da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane; da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde; da ispituje ili daje ispitivati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe; besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.¹¹

Za ovaj diplomski rad, najvažnije je pravo propisano člankom 6. stavkom 3. točki c) Europske konvencije, a to je pravo optuženika braniti se uz branitelja po vlastitom izboru. Navedeno pravo zajamčeno je svakoj osobi optuženoj za kazneno djelo u svakoj fazi kaznenog postupka te ta zaštita može postati bitna i prije no što predmet bude poslan na suđenje u onoj mjeri u kojoj bi poštenost suđenja mogla biti narušena nepoštivanjem odredbi članka šestog Europske konvencije.¹² Optuženik ima pravo na pravnu pomoć i podršku odvjetnika tijekom cijelog

¹¹ *Op. cit.* (bilj. 6), čl.6.st.3.

¹² Vodič kroz članak 6. Konvencije – Pravo na pošteno suđenje (kazneni aspekt), Vijeće Europe, Europski sud za ljudska prava, 2014., str.70.

postupka. Također, pravo na pristup odvjetniku dolazi do izražaja i prilikom procesnih radnji poput postupaka identifikacije ili rekonstrukcije događaja te očevida na licu mjesta.¹³

U predmetu *Beuze protiv Belgije*¹⁴ ESLJP je utvrdio glavne ciljeve prava na pristup odvjetniku, a to su sljedeći: sprječavanje pogrešne primjene prava i, prije svega, ispunjenje ciljeva iz članka 6., osobito jednakosti stranaka u postupku između istražnih tijela ili tijela kaznenog progona i optuženika; protutežu ranjivosti osumnjičenika u policijskom pritvoru; temeljnu zaštitnu mjeru protiv prisile i zlostavljanja osumnjičenika od strane policije; osiguravanje poštovanja prava optuženika da ne inkriminira sam sebe i prava da se brani šutnjom.¹⁵ U istom je predmetu također je razjašnjen sadržaj prava na pristup odvjetniku. Valja razlikovati dvije minimalne pretpostavke toga prava, a to su pravo na kontakt i savjetovanje s odvjetnikom prije obavijesnog razgovora i fizičku prisutnost odvjetnika na prvom obavijesnom razgovoru s policijom i svakom daljnjem ispitivanju tijekom predraspravnog postupka.¹⁶

Što se tiče fizičke prisutnosti odvjetnika, u predmetu *Soytemiz protiv Turske*¹⁷ ESLJP je naglasio kako ona ne znači samo fizičku prisutnost, već i aktivno pomaganje osumnjičeniku za vrijeme ispitivanja i miješanje u ispitivanje kako bi se osiguralo poštivanje osumnjičenikovih prava.¹⁸

ESLJP je kroz svoje djelovanje u predmetu *Doyle protiv Irske*¹⁹ donio i presudu kojom je utvrdio kako nije došlo do povrede članka 6 stavka 3 točke c) Europske konvencije unatoč činjenici da odvjetniku nije bilo dopušteno prisustvovanje obavijesnom razgovoru između podnositelja zahtjeva i policije zbog policijske prakse koja se tada primjenjivala.²⁰ ESLJP je utvrdio kako ukupna poštenost postupka nije nepovratno narušena te je naglasio sljedeće činjenice: „podnositelj zahtjeva mogao se savjetovati sa svojim odvjetnikom; nije bio posebno ranjiv; bio je u mogućnosti osporiti dopuštenost dokaza i protiviti se njihovom korištenju; domaći sudovi opsežno su razmotrili okolnosti predmeta; osuda podnositelja zahtjeva bila je potkrijepljena značajnim neovisnim dokazima; raspravni sudac dao je odgovarajuće upute poroti; uvjerljivi razlozi javnog interesa opravdali su kazneni progon podnositelja zahtjeva; i postojale su važne postupovne mjere zaštite, odnosno svi obavijesni razgovori s policijom

¹³ *Ibid.*, str.71.

¹⁴ *Beuze protiv Belgije*, Zahtjev br. 71409/10, presuda od 9. studenog 2018.; *Op. cit.* (bilj. 12), str.71.

¹⁵ *Op. cit.* (bilj. 12), str.72.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Soytemiz protiv Turske*, Zahtjev br. 57837/09, presuda od 27. studenog 2018.; *Op. cit.* (bilj. 12), str.72.

¹⁸ *Op. cit.* (bilj. 12), str.72.

¹⁹ *Doyle protiv Irske*, zahtjev 51979/17, presuda od 23. svibnja 2019.; *Op. cit.* (bilj. 12), str.72.

²⁰ *Op. cit.* (bilj. 12), str.72.

zabilježeni su na video snimci i bili su dostupni sucima i poroti, a iako fizički nije bio prisutan, odvjetnik podnositelja zahtjeva imao je mogućnost, koju je iskoristio, da prekine razgovor kako bi se dodatno posavjetovao s klijentom.“²¹

Tijekom godina članstva u Vijeću Europe, u hrvatskom je pravosudnom sustavu došlo do mnogobrojnih kršenja prava i sloboda zajamčenih Europskom konvencijom pa tako i prava na pošteno suđenje. RH je u okviru članka 6. stavka 3. točke c) Europske konvencije primjerice bila tužena pred ESLJP u predmetima Pozder protiv Hrvatske²², Hanževački protiv Hrvatske²³ i Drača protiv Hrvatske²⁴ te su u istima donesene presude kojima su utvrđene povrede konvencijskih prava na branitelja po vlastitom izboru.

U predmetu Pozder protiv Hrvatske, podnositelj zahtjeva je pred sudom RH nakon suđenja u odsutnosti proglašen krivim za kazneno djelo ratnog zločina te je pravomoćno osuđen na kaznu zatvora u trajanju od dvadeset godina. Podnositelj zahtjeva je zahtijevao obnovu postupka pred nacionalnim sudom kako bi među ostalim u obnovljenom postupku mogao biti zastupan od strane odvjetnika po vlastitom izboru. ESLJP je naposljetku presudio da je odbijanjem zahtjeva za obnovu postupka od strane nacionalnih sudova RH došlo do povrede članka 6. stavka 3. točke c) Europske konvencije, odnosno da je podnositelju zahtjeva bilo onemogućeno ostvarivanje novog sudskog ispitivanja osnovanosti optužbi protiv njega uz potpunu garanciju njegovih prava obrane. Podnositelju zahtjeva dosuđena je naknada nematerijalne štete, troškova i izdataka nastalih pred domaćim sudovima i ESLJP.

U predmetu Hanževački protiv Hrvatske podnositelj zahtjeva je u ponovljenom postupku pred prvostupanjskim sudom u RH okrivljen za korištenje raznih računalnih dijelova bez suglasnosti imatelja mjerodavne licence te mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca, no primijenjena je uvjetna osuda s rokom kušnje u trajanju od godine dana. Već u žalbi protiv nepravomoćne prvostupanjske presude podnositelj zahtjeva je naveo kako mu je pred prvostupanjskim sudom bilo suđeno u odsutnosti odvjetnika, unatoč činjenici da je odvjetnik imao opravdan razlog za odsutnost (razbolio se dan prije ročišta na kojem je zaključena glavna rasprava i o tome je propisno obavijestio sud). Sud drugog stupnja potvrdio je prvostupanjsku presudu utvrdivši kako nazočnost odvjetnika na ročištu s kojega je izostao nije bila nužna. Podnositelj zahtjeva se u tužbi protiv RH pozvao na članak 6. stavak 3. točku c) po kojem ima

²¹ *Op. cit.* (bilj. 12), str.72.

²² Pozder protiv Hrvatske, Zahtjev br. 56510/15, presuda od 13. siječnja 2022.

²³ Hanževački protiv Hrvatske, Zahtjev br. 17182/07, presuda od 16. travnja 2009.

²⁴ Drača protiv Hrvatske, Zahtjev br. 55724/19, presuda od 20. siječnja 2022.

pravo na branitelja po vlastitom izboru, a u postupku pred sudovima RH mu je bilo onemogućeno korištenje tim pravom. ESLJP je u svojoj presudi utvrdio kako je s obzirom na važnost ročišta s kojega je izabrani branitelj izostao, njegov izostanak bio opravdan razlog za odgodu istog te je na temelju toga utvrdio kako je podnositelju zahtjeva onemogućeno da se brani uz pravnu pomoć po svom odabiru na onaj način na koji to Europska konvencija zahtijeva. Na temelju opisanoga, ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 3. točke c) Europske konvencije. ESLJP je odbio zahtjev podnositelja za naknadu neimovinske štete, a dosudio mu je naknadu troškova i izdataka.

U predmetu Drača protiv Hrvatske podnositelj zahtjeva je pred domaćim sudom proglašen krivim za kazneno djelo prijetnje službenoj osobi te je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci uz primjenu uvjetne osude od dvije godine. Podnositelj zahtjeva podnio je žalbu drugostupanjskom sudu (nije zatražio da bude pozvan na sjednicu žalbenog vijeća) u kojoj je tvrdio da nije počinio kazneno djelo te da je prvostupanjski sud pogrešno utvrdio činjenično stanje, kao i da je nepravilno primijenio mjerodavni zakon. Državno odvjetništvo je odgovorilo na žalbu te podnositelj zahtjeva nije pozvan na sjednicu žalbenog vijeća unatoč mogućnosti suda da ga pozove ukoliko smatra da je potrebno daljnje razjašnjenje stvari pa je tako sjednica žalbenog vijeća bila održana u njegovoj odsutnosti. Podnositelj je u svom zahtjevu ESLJP-u tvrdio kako je trebao biti pozvan na sjednicu žalbenog vijeća i očitovati se o iscrpnim navodima državnog odvjetništva. ESLJP je naposljetku utvrdio povredu prava zajamčenog člankom 6. stavkom 3. točkom c) i dosudio podnositelju zahtjeva naknadu nematerijalne štete.

Također, valja napomenuti kako nije svaki podnositelj zahtjeva uspio sa svojim naumom i od ESLJP-a ishoditi presudu u kojoj se utvrđuje kršenje prava zajamčenih člankom 6. stavkom 3. točkom c). Takav slučaj je bio u predmetu Galović protiv Hrvatske.²⁵

U navedenom predmetu podnositelj zahtjeva, osoba osuđena za nasilničko ponašanje u obitelji te zapuštanje i zlostavljanje djeteta, prigovorio je kako zbog kratkog perioda između obavijesti o sjednici žalbenog suda i dana sjednice nije imao dovoljno vremena pronaći odvjetnika i pripremiti obranu. ESLJP je u ovom predmetu utvrdio kako je okrivljenik već u prijašnjim fazama postupka bio u mogućnosti pripremiti obranu s prvotno izabranim odvjetnikom te kako mu je bilo pruženo dovoljno prilika da angažira drugog odvjetnika, što on nije učinio. Uzevši u obzir navedene činjenice, ESLJP je u svom pravorijeku ustvrdio kako ništa od navedenog od

²⁵ Galović protiv Hrvatske, Zahtjev br. 45512/11, presuda od 31. kolovoza 2021.

strane podnositelja zahtjeva nije utjecalo na pošteno suđenje i kako nije došlo do povrede navedene odredbe Europske konvencije.

2.1.3. Zaštita prava na obranu na razini Europske unije

RH je članica još jedne vrlo važne regionalne organizacije čiju pravnu stečevinu baštini i svakodnevno upotrebljava, što je rezultat obveza preuzetih pristupanjem istoj, a to je Europska unija kojoj je RH pristupila 1. srpnja 2013. godine. Europska unija uređuje mnoga pitanja kako svojim temeljnim aktima, tako i svojim uredbama i direktivama, kao dvama glavnim instrumentima regulacije važnih pravnih pitanja.

Uredbe su obvezujući zakonodavni akti koji se u cijelosti moraju primjenjivati na području država članica Europske unije, dok su direktive akti u kojima se određuju krajnji ciljevi koje moraju postići države članice koje same biraju načine na koji će se ti ciljevi postići. Za direktive se još može reći kako su one jedna vrsta smjernica za postizanje jednakih, zajedničkih ostvarenja u sklopu zakonodavstava država članica Europske unije.

Za problematiku ovoga rada od velike su važnosti Povelja Europske unije o temeljnim pravima²⁶ i Direktiva 2013/48/EU Europskog Parlamenta i Vijeća o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima²⁷ (dalje u tekstu: Direktiva).

Povelja Europske unije o temeljnim pravima, kao i prethodno spomenuti akti, pravo na obranu uzdižu na razinu temeljnog prava navođenjem kako „svatko ima mogućnost biti savjetovan, branjen i zastupan.“²⁸

Kako se iz samog imena Direktive da iščitati, jedna od njenih zadaća jest utvrditi „minimalna pravila koja se tiču prava na pristup odvjetniku u kaznenim postupcima i u postupcima za izvršavanje europskog uhidbenog naloga“²⁹. Direktiva u svom tekstu kao imperativ državam članicama Europske unije postavlja da bi trebale osigurati „da osumnjičenici ili optužene osobe imaju pravo na pristup odvjetniku bez nepotrebnog odlaganja“³⁰ te da bi osumnjičenicima ili

²⁶ Službeni list Europske unije, 2016/C 202/02

²⁷ Direktiva 2013/48/EU Europskog Parlamenta i Vijeća, o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima, Službeni list Europske unije L 294, od 6. studenog 2013. godine

²⁸ *Op. cit.* (bilj. 26) čl.47. st.2.

²⁹ *Op. cit.* (bilj. 27) čl.12.

³⁰ *Ibid.*, čl.19.

optuženim osobama u svakom slučaju „trebalo omogućiti pristup odvjetniku tijekom kaznenog postupka pred sudom ako se nisu odrekli tog prava.“³¹ Što se tiče trenutka u kojem osumnjičenik ili optužena osoba stječe pravo na pristup odvjetniku, Direktiva određuje kako oni trebaju odmah primiti „informacije o pravu na pristup odvjetniku te da osumnjičenici ili optužene osobe koje su uhićene ili pritvorene odmah prime pisanu obavijest o pravima koja sadrži informacije o pravima na pristup odvjetniku.“³²

2.2. Unutarnje uređenje u RH

Slijedeći dobru praksu međunarodnih organizacija i tekstove međunarodnih ugovora pri reguliranju prava i temeljnih sloboda, pravo na obranu u RH uređeno je Ustavom Republike Hrvatske³³ (u daljnjem tekstu: Ustav) i mnogobrojnim zakonima kao jedno od najvažnijih prava za funkcioniranje pravosudnog sustava. Također, valja napomenuti kako su i međunarodni ugovori kojih je RH stranka dio unutarnjeg poretka RH zahvaljujući odredbi Ustava koja glasi: „Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona.“³⁴

Ustav kao temeljni državni akt pravo na obranu regulira samo u općenitom smislu pa daljnju regulaciju ostavlja zakonima kao instrumentima detaljnije razrade ustavne problematike. U slučaju sumnje ili optužbe Ustav okrivljeniku, odnosno optuženiku daje sljedeća prava: u najkraćem roku biti obaviješten potanko i na jeziku koji razumije o naravi i razlozima optužbe koja se diže protiv njega i o dokazima koji ga terete; odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu obrane; branitelja i nesmetano uspostavljanje veze s braniteljem, a s tim pravom mora biti upoznat; braniti se sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava da plati branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja pod uvjetom propisanim zakonom; da mu se sudi u njegovoj nazočnosti, ukoliko je dostupan sudu, da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe i da zahtijeva da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe; na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.³⁵

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*, čl.14.

³³ NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

³⁴ *Ibid.*, čl. 134.

³⁵ *Ibid.*, čl. 29. st. 2.

Iz prethodno citiranih članaka Ustava vidljiv je utjecaj Europske konvencije te je pravo na pošteno suđenje sadržano u istoj integrirano u tekst Ustava.

Pravo na obranu, a podredno tomu i pravo na branitelja po vlastitom izboru, je u svojoj suštini temeljno ljudsko pravo zajamčeno Ustavom te se u slučaju povrede istoga okrivljenik može obratiti Ustavnom sudu za zaštitu. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske³⁶ u svom tekstu jamči zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda propisanih Ustavom putem ustavne tužbe koju može podnijeti svatko tko „smatra da mu je pojedinačnim aktom tijela državne vlasti, tijela jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave ili pravne osobe s javnim ovlastima, kojim je odlučeno o njegovim pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela, povrijeđeno ljudsko pravo ili temeljna sloboda zajamčena Ustavom“³⁷. Ustavna se tužba može Ustavnom sudu podnijeti tek nakon što su iscrpljena sva ostala pravna sredstva.³⁸

Povreda prava na branitelja po vlastitom izboru bila je predmetom rasprave i u postupcima pred Ustavnim sudom, primjerice u predmetima Baričević³⁹ i Sikirić.⁴⁰

Podnositelj ustavne tužbe u predmetu Baričević proglašen je krivim za počinjeno kazneno djelo prisile prema službenoj osobi te je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od devet mjeseci. U ustavnoj tužbi je među ostalim naveo kako je povrijeđeno njegovo pravo na obranu zbog nemogućnosti da u vrijeme boravka u zatvoru stupi u kontakt s odvjetnikom kojeg je htio imenovati za branitelja. Ustavni sud je na temelju navoda o komunikaciji između okrivljenika i odvjetnika za kojeg je tvrdio da je ga je htio izabrati za branitelja u konkretnom predmetu utvrdio kako je prigovor podnositelja o nemogućnosti imenovanja branitelja po vlastitom izboru potpuno neutemeljen.

U predmetu Sikirić podnositelj ustavne tužbe okrivljen je za kazneno djelo zlorabe povjerenja u gospodarskom poslovanju. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine koja je zamijenjena radom za opće dobro te mu je naloženo da u državni proračun uplati iznos od 2.893.956,38 kuna imovinske koristi ostvarene počinjenjem kaznenog djela. Na prvostupanjsku presudu uložio je žalbu te je nakon toga otkazao punomoć izabranom branitelju. Na javnoj sjednici Vrhovnog suda nije spominjao otkaz niti je imao ikakvih primjedbi na zapisnik. U ustavnoj tužbi podnositelj je tvrdio da mu je u kaznenom postupku povrijeđeno

³⁶ NN 99/99, 29/02, 49/02

³⁷ *Ibid.*, čl.62. st.1.

³⁸ *Ibid.*, čl.62. st.2.

³⁹ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-III-4891/2019 od 22. rujna 2021.

⁴⁰ Odluka i rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-III-5561/2020 od 4. ožujka 2021.

pravo obrane jer na javnoj sjednici pred Vrhovnim sudom nije imao branitelja, a obrana je bila obavezna te se pozvao na članak 6. stavak 2. alineje 3. i 4. Ustava i članak 6. stavak 3. točku c) Europske konvencije. Ustavni sud je iz dostupnih činjenica utvrdio kako se iz ponašanja podnositelja dalo nedvojbeno zaključiti da se on svojevrijem odrekao svog ustavnog i konvencijskog prava na branitelja. Također, Ustavni je ustvrdio kako postoji dojam da podnositelj svojim ponašanjem zloupotrebljava svoja procesna ovlaštenja kako bi ishodio jaču poziciju pred Ustavnim sudom. Sukladno navedenom, Ustavni sud ocjenjuje da je prigovor povrede prava na branitelja zajamčenog u navedenim odredbama Ustava i Europske konvencije u potpunosti neosnovan.

Neki od zakona koji dalje razrađuju bazu prava na obranu postavljenu u Ustavu osim ZKP-a su: Zakon o odvjetništvu,⁴¹ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći,⁴² Zakon o sudovima za mladež⁴³ i Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela.⁴⁴

3. FORMALNA OBRANA U KAZNENOM POSTUPKU

3.1. Pojam formalne obrane

Formalna obrana jest ona obrana koju za okrivljenika obavlja stručna osoba, odnosno branitelj. Unutarnji pravni sustav RH okrivljeniku jamči tri vrste formalne obrane. Kao prvu valja istaknuti obranu pomoću samostalno i slobodno odabranog branitelja koja je propisana već spomenutim člankom 29. stavkom 2. alinejom 4. Ustava i člankom 5. stavkom 1. ZKP-a, koja se u znanstvenoj disciplini kaznenog procesnog prava naziva i fakultativna formalna obrana.

Druga je vrsta ona u kojoj se u pojedinim slučajevima propisanim ZKP-om okrivljeniku radi osiguranja obrane postavlja branitelj, ukoliko ga sam nije odabrao, što je također propisano člankom 5. stavkom 1. ZKP-a, a u znanstvenoj se disciplini naziva obvezna formalna obrana.

Treća je vrsta ona u kojoj se okrivljeniku slabijeg imovnog stanja na njegov zahtjev postavlja branitelj na trošak državnog proračuna, što je još jedan slučaj propisan člankom 5. ZKP-a i u

⁴¹ NN 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11, 126/21

⁴² NN 143/13, 98/19

⁴³ NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19

⁴⁴ NN 151/03, 110/07, 45/11, 143/12

znanstvenoj disciplini kaznenog procesnog prava se naziva formalnom obranom siromašnih okrivljenika.

Jedno od važnih pitanja za pravo na branitelja, odnosno na formalnu obranu, jest i trenutak u postupku od kojega okrivljenik stječe to pravo. To pitanje često se pojavljivalo u praksi ESLJP-a. Isti je od 1993. godine, odnosno od presude u predmetu *Imbrioscia protiv Švicarske*,⁴⁵ kroz svoju praksu počeo pomicati doseg jamstava prava na branitelja u ranije faze kaznenog postupka.⁴⁶

Danas je trenutak stjecanja prava na branitelja uređen, odnosno usklađen s praksom ESLJP-a, i u nacionalnim zakonodavstvima pa tako i onom hrvatskom. Naime, ZKP određuje kako uhićenik odmah prilikom uhićenja mora biti upoznat sa svojim pravom na stručnu pomoć od strane branitelja kojega sam može izabrati.⁴⁷

Na prethodno spomenuto pitanje trenutka stjecanja prava na branitelja veliki je utjecaj ostavila i presuda ESLJP-a u predmetu *Salduz protiv Turske*,⁴⁸ u kojem je ustanovljena takozvana doktrina *Salduz*, koja je potvrđena i u brojnim kasnijim odlukama suda. Naime, u spomenutoj presudi ESLJP proširio je domašaj članka 6. stavka 3. točke c) „izričito govoreći da se članak 6. primjenjuje i na prethodni postupak te da okrivljeniku mora biti zajamčeno pravo na branitelja pri inicijalnom policijskom ispitivanju, i to već od trenutka uhićenja.“⁴⁹ Doktrinom *Salduz* ustanovljeno je kako će prava obrane biti „nepovratno narušena ako bi se inkriminirajuće izjave dane policiji, bez prisutnosti branitelja, koristile kao dokaz za osuđujuću presudu, pod pretpostavkom da se osumnjičenik nije izrijekom i nedvosmisleno odrekao tog prava.“⁵⁰ Također, valja napomenuti kako doktrina *Salduz* ne sagledava ulogu branitelja samo kao pružatelja pravne pomoći uhićeniku prije i tijekom ispitivanja, već ona jamči uhićeniku i zakonito postupanje od strane policije.⁵¹

Nedugo nakon donošenja presude u predmetu *Salduz*, ESLJP odlučivao je o povredi uhićenikova prava na branitelja u dva predmeta protiv Hrvatske, *Mađer*⁵² i *Še balj*.⁵³ U oba

⁴⁵ *Imbrioscia protiv Švicarske*, zahtjev br. 13972/88, presuda od 24. studenog 1993.

⁴⁶ Ivičević Karas, Elizabeta, Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol.22, broj 2/2015, str.355-382., str.358.

⁴⁷ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.7. st.2. t.3.

⁴⁸ *Salduz protiv Turske*, Zahtjev br. 36391/02, presuda od 27. studenog 2008.

⁴⁹ *Op. cit.* (bilj. 46), str.359.

⁵⁰ Ivičević Karas, Elizabeta, Valković, Laura, Pravo na branitelja u policiji – pravna i stvarna ograničenja, *Hrvatski ljetopis za kazneno znanost i praksu* (Zagreb), vol. 24, broj 2/2017, str. 413-442., str.416.

⁵¹ *Op. cit.* (bilj. 46), str. 359.

⁵² *Mađer protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 56185/07, presuda od 21. lipnja 2011.; *Op. cit.* (bilj. 46), str.357.

⁵³ *Še balj protiv Hrvatske*, Zahtjev br. 4429/09, presuda od 28 lipnja 2011.; *Op. cit.* (bilj. 46), str. 357.

slučaja ESLJP upotrijebio je doktrinu Salduz pomoću koje je zaključeno kako je došlo do povrede članka 6. stavka 3. točke c) Europske konvencije.

U predmetu Mađer protiv Hrvatske, ESLJP je utvrdio kako je podnositelj zahtjeva u policijskoj postaji proveo četrdeset dva sata nakon uhićenja bez branitelja te je u tom periodu bio ispitivan, a osuđujuća presuda se temeljila uvelike na danom priznanju podnositelja zahtjeva.⁵⁴

U daljnjem predmetu Šebalj protiv Hrvatske, podnositelj zahtjeva ispitan je u policiji bez branitelja, iako se prava na branitelja nije odrekao te je osuđujuća presuda također uvelike utemeljena na njegovom iskazu danom policiji bez prisustva branitelja.⁵⁵

3.2. Vrste formalne obrane

3.2.1. Fakultativna formalna obrana

Kao što je u prethodnom tekstu izloženo, okrivljenik će u postupku imati mogućnost izbora hoće li se braniti sam ili će imenovati branitelja iz redova odvjetnika⁵⁶ koji će umjesto njega izvršavati funkciju obrane neovisno o težini i prirodi kaznenog djela. Pravo na fakultativnu formalnu obranu u hrvatskom kaznenom postupku pojavljuje se već od samih početnih postupanja državnih tijela u povodu sumnje na počinjenje kaznenog djela te ZKP u svom tekstu uhićeniku daje pravo da prilikom uhićenja bude poučen o mogućnosti imenovanja branitelja po vlastitom izboru.⁵⁷

Također, valja napomenuti kako na odluku okrivljenika da si imenuje branitelja nikakav utjecaj nemaju niti sud niti druga tijela koja sudjeluju u postupku. Za branitelja se može imenovati samo odvjetnik⁵⁸, a što će biti razrađeno u nastavku ovog diplomskog rada.

3.2.2. Obvezna formalna obrana

O obveznoj će formalnoj obrani biti riječ u situacijama kad zakon predviđa potrebu za braniteljem, a okrivljenik ga je propustio imenovati, što je propisano člankom 5. stavkom 1. ZKP-a. Ova vrsta formalne obrane još se naziva i obrana po službenoj dužnosti te je supsidijarnog karaktera jer do nje dolazi samo ukoliko okrivljenik već nije sam imenovao branitelja. Branitelja po službenoj dužnosti okrivljenik može u svakom trenutku zamijeniti imenovanjem branitelja po vlastitom izboru.

⁵⁴ *Op. cit.* (bilj. 46), str. 359.

⁵⁵ *Ibid.*, str.360.

⁵⁶ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.5. st.1.

⁵⁷ *Ibid.*, čl.7 st.2. t.3.

⁵⁸ *Ibid.*, čl.65. st.4.

3.2.3 Formalna obrana siromašnih okrivljenika

O ovoj vrsti formalne obrane radić će se u slučajevima kada okrivljenik „učini vjerojatnim da prema svom imovnom stanju ne može podmiriti troškove obrane bez ugrožavanja vlastitog uzdržavanja i uzdržavanja svoje obitelji ili osoba koje je po zakonu dužan uzdržavati.“⁵⁹ Okrivljenik će moći zahtijevati ovu vrstu formalne obrane kada se ne radi o obaveznoj obrani, a u svom će zahtjevu morati dokazati da složenost radnji opravdava postavljanje branitelja. O zahtjevu okrivljenika odlučit će „državni odvjetnik, odnosno predsjednik vijeća ili sudac pojedinac, ovisno o stadiju postupka, a branitelja postavlja rješenjem predsjednik suda.“⁶⁰ ZKP ovu vrstu formalne obrane regulira na svom samom početku, u članku 5. stavku 2.

4. BRANITELJ

Branitelj je u kaznenom postupku procesni pomoćnik okrivljenika koji svojim stručnim znanjima i iskustvima nastoji pronaći i utvrditi sve činjenice koje idu u korist okrivljeniku, primijeniti najpovoljnije propise za okrivljenika te na najbolji mogući način iskoristiti procesna prava koja ima okrivljenik.⁶¹

Tijela kaznenog postupka moraju brinuti za pravilno utvrđivanje činjenica i primjenu pravnih pravila, a branitelj, kao posebni procesni subjekt, brine samo o pravima okrivljenika i djeluje samo u njegovu korist jer je nemoguće da u njegovu korist djeluju ostale strane u postupku zbog nespojivosti funkcija obrane i optužbe kao i potrebe za nepristranim istraživanjem te utvrđivanjem činjeničnog stanja.⁶²

4.1 Svojstva branitelja

Kao što je u prethodno već napomenuto, okrivljenik u postupku može kao branitelj imenovati isključivo odvjetnike, što je osim u ZPP-u propisano i u Zakonu o sudovima za mladež koji određuje da branitelj maloljetne osobe može biti samo odvjetnik.⁶³ Samo se

⁵⁹ *Op. cit.* (bilj. 1), str. 245.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.*, str.239.

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Op. cit.* (bilj. 43), čl.54. st.5.

odvjetnici bave pružanjem pravne pomoći ukoliko zakonom nije drugačije određeno⁶⁴ te moraju biti upisani u imenik odvjetnika pri Hrvatskoj odvjetničkoj komori.

Uvjeti za upis u imenik odvjetnika su: hrvatsko državljanstvo ili državljanstvo države članice Europske unije ili druge supotpisnice Sporazuma o Europskom gospodarskom prostoru; poslovna sposobnost i zdravstvena sposobnost za obavljanje odvjetničke službe; završen sveučilišni studij prava na fakultetu u RH ili priznata inozemna visokoškolska kvalifikacija; tri godine rada u odvjetničkom uredu kao odvjetnički vježbenik ili na pravnim poslovima u pravosudnim tijelima (sudski vježbenik, državnoodvjetnički vježbenik, javnobilježnički vježbenik), ili najmanje četiri godine na drugim pravnim poslovima; aktivno vladanje hrvatskim jezikom; položen pravosudni ispit u RH; da protiv osobe koja se upisuje nije pokrenuta istraga odnosno da se protiv nje ne vodi kazneni postupak zbog kaznenog djela koje se goni po službenoj dužnosti; da osoba koja se upisuje nije u radnim odnosu; dostojnost za obavljanje odvjetništva; da ne obavlja poslove nespojive s odvjetništvom; sklopljen ugovor o osiguranju od odgovornosti za obavljanje odvjetničke službe; položen ispit iz Kodeksa odvjetničke etike i Tarife o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika.⁶⁵

Odvjetnika također spominje i Direktiva 2013/48/EU te ga opisuje kao „bilo koju osobu koja je, u skladu s nacionalnim pravom, stručna i ovlaštena, uključujući i putem ovlaštenja od strane ovlaštenog tijela, za pružanje pravnih savjeta i pomoći osumnjičenicima ili optuženim osobama.“⁶⁶

U postupku pred općinskim sudom za kaznena djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do pet godina odvjetnika može zamijeniti vježbenik s položenim pravosudnim ispitom, dok u postupku pred županijskim sudom branitelj može biti samo odvjetnik.⁶⁷

Okrivljenik u postupku može imati najviše tri branitelja, a smatra se kako je obrana osigurana kada u postupku sudjeluje jedan od više branitelja.⁶⁸ Veći broj branitelja u jednom postupku omogućuje kvalitetniju pripremu strategije obrane u složenijim i težim slučajevima. Za ovu je problematiku također bitno napomenuti kako „više okrivljenika mogu imati zajedničkog

⁶⁴ *Op. cit.* (bilj. 41), čl.5 st.1.

⁶⁵ *Ibid.*, čl.48. st.1.

⁶⁶ *Op. cit.* (bilj. 27), čl.15.

⁶⁷ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.65. st.4.

⁶⁸ *Ibid.*, čl.69 st.3.

branitelja ako se protiv njih ne vodi postupak za isto kazneno djelo ili ako to nije u suprotnosti s probicima njihove obrane“.⁶⁹

Nadalje, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela u svom tekstu navodi kako zajednički branitelj može braniti pravnu i odgovornu osobu protiv koje se vodi kazneni postupak ako to nije u suprotnosti s probicima njihove obrane.⁷⁰

4.2. Odnos branitelja i okrivljenika

Branitelj mora u postupku omogućiti okrivljeniku što učinkovitiju obranu te treba postupati isključivo u njegovu interesu. Treba napomenuti kako se odnos branitelja i okrivljenika, kojemu je glavni cilj razraditi strategiju obrane, temelji na dvije za taj odnos vrlo bitne značajke, a to su neovisnost i povjerenje.

Neovisnost branitelja prvenstveno znači njegovu neovisnost od drugih tijela poput državnog odvjetništva, sudstva, interesnih skupina, javnog mišljenja te profesionalna neovisnost.⁷¹ Što se tiče povjerenja između branitelja i okrivljenika, „potrebni su objektivni preduvjeti stvaranja toga odnosa povjerenja koji se očituju u slobodnom izboru branitelja, zaštiti tajnosti odnosa (nesmetanoj komunikaciji, uskrati iskaza, posebnoj zaštiti pretrage stana i odvjetničkog ureda, dužnost čuvanja profesionalne tajne).“⁷² Upravo zbog spomenutog povjerenja između okrivljenika i branitelja, okrivljeniku treba biti ostavljena mogućnost izbora branitelja koji će ga braniti tijekom cijelog kaznenog postupka.

Između ostalog, pritvorenik, a i zatvorenik imat će pravo na slobodan, neometan i povjerljiv razgovor s braniteljem.⁷³

Jedna od bitnijih pretpostavaka povjerenja između odvjetnika i okrivljenika jest sama odvjetnička tajna. Kao odvjetničku tajnu odvjetnici i druge osobe koje rade ili su radile u odvjetničkom uredu su dužni čuvati sve podatke koje su im stranke povjerile ili za koje su na drugi način u zastupanju saznali.⁷⁴ Također, prilikom pretrage odvjetnika ili odvjetničkog ureda ne smije biti povrijeđena tajnost isprava i predmeta na štetu stranaka.⁷⁵

⁶⁹ *Ibid.*, čl.69. st.1.

⁷⁰ *Op. cit.* (bilj. 44), čl.32. st.2.

⁷¹ *Op. cit.* (bilj. 5), str.523.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.114. i čl.139. st.5.

⁷⁴ *Op. cit.* (bilj. 41), čl.13.

⁷⁵ *Ibid.*, čl.17. st.4.

4.3. Izbor branitelja i ograničenja pri izboru

Kao što je već ranije rečeno, okrivljenik može branitelja birati isključivo iz redova odvjetnika.

Već prilikom uhićenja, odnosno poduzimanja koje druge radnje, okrivljenika se mora poučiti da si može izabrati branitelja te da branitelj može biti prisutan njegovu ispitivanju. Čim uhićenik izabere branitelja, on stječe pravo slobodnog, neometanog i povjerljivog razgovora s istim te se može s njim savjetovati prije ispitivanja u trajanju od trideset minuta. Ako izabrani branitelj ne može doći, uhićeniku će se omogućiti izbor nekoga od odvjetnika s liste dežurnih odvjetnika Hrvatske odvjetničke komore. U slučaju da okrivljenik izjavi kako ne želi uzeti branitelja, tijelo koje vodi kazneni postupak dužno ga je na jednostavan i razumljiv način upoznati sa značenjem prava na branitelja i posljedicama odricanja od istog.⁷⁶ Ukoliko okrivljenik i nakon toga ostane pri svome, radnja se može nastaviti poduzimati, osim kada okrivljenik po zakonu mora imati branitelja (slučaj branitelja po službenoj dužnosti).

Okrivljenik se može odreći prava na branitelja izričito, nedvosmisleno i u pisanom obliku.⁷⁷ Osim okrivljenika i u slučaju da se on tome ne protivi, branitelja može uzeti: „njegov zakonski zastupnik, bračni ili izvanbračni drug, srodnik u ravnoj lozi, brat, sestra, posvojitelj, posvojenik, uzdržavatelj, uzdržavani, smještena osoba ili udomitelj“.⁷⁸

U kaznenom postupku protiv pravnih osoba branitelja pravne osobe mogu imenovati njihovi ovlaštenici za zastupanje.⁷⁹

Kako u kaznenom postupku ne bi vladala samovolja okrivljenika, pristranost branitelja i ostalih sudionika u postupku, zakon propisuje i određena ograničenja pri izboru branitelja. Ograničenja se mogu podijeliti na kvantitativna i kvalitativna.⁸⁰

Kvantitativnim se ograničenjima prvenstveno određuje maksimalan broj branitelja koje okrivljenik može imati u postupku. Kvalitativnim se ograničenjima smatra prvenstveno činjenica da branitelji mogu biti samo osobe određene struke, odnosno odvjetnici.

Kao kvalitativna ograničenja mogu se spomenuti i ona koja propisuju koji odvjetnici ni pod kojim slučajem ne mogu u određenom slučaju izvršavati ulogu branitelja okrivljenika, što se da

⁷⁶ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.108. st.7.

⁷⁷ *Ibid.*, čl.65. st.2.

⁷⁸ *Ibid.*, čl.65. st.3.

⁷⁹ *Op. cit.* (bilj. 44), čl.32. st.1.

⁸⁰ Pajčić, Matko, Pravo okrivljenika na branitelja i na besplatnu pravnu pomoć, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 17, <https://hrcak.srce.hr/file/133066>, str. 62.

podvesti pod pojam isključenja branitelja. Osobe isključene od mogućnosti obavljanja uloge branitelja u kaznenom postupku su: žrtva, oštećenik, bračni, odnosno izvanbračni drug žrtve ili oštećenika privatnog tužitelja ili oštećenika kao tužitelja ni njihov srodnik u ravnoj lozi do bilo kojeg stupnja, u pobočnoj lozi do četvrtog stupnja ili po tazbini do drugog stupnja; osoba pozvana kao svjedok, osim ako je prema ZKP-u oslobođena dužnosti svjedočenja i izjavila da neće svjedočiti ili ako se branitelj ispituje kao svjedok u slučaju iz članka 284. točke 2. ZKP-a; osoba koja je u istom predmetu postupala kao sudac, državni odvjetnik ili policijski službenik, odnosno ovlaštena osoba ministarstva nadležnog za obranu, ili je u istom predmetu osumnjičena; odvjetnik protiv kojega je započeo kazneni postupak zbog osnovane sumnje da je primanjem novca ili imovine od okrivljenika počinio ili bio sudionik u kaznenom djelu pranja novca.⁸¹

U gore opisanim slučajevima o isključenju branitelja sud će odlučivati „na prijedlog državnog odvjetnika ili po službenoj dužnosti rješenjem nakon saslušanja branitelja i okrivljenika ili nakon saslušanja okrivljenika na ročištu održanom bez branitelja koji je prethodno u pozivu bio upozoren na mogućnost održavanja ročišta u njegovoj odsutnosti“.⁸² Prije podizanja optužnice o isključenju će odlučivati sudac istrage, a nakon toga sud koji vodi postupak⁸³ te će isključenje branitelja u opravdanom slučaju sud moći opozvati rješenjem.⁸⁴

Odvjetnik će biti dužan pružiti pravnu pomoć stranci koja ga je izabrala i obratila mu se, a moći će ju uskratiti samo u slučajevima propisanim zakonom, statutom Hrvatske odvjetničke komore i Kodeksom odvjetničke etike, a odvjetnik kojemu je od strane Hrvatske odvjetničke komore odobreno pružanje specijalizirane pravne pomoći smije uskratiti pružanje pravne pomoći koja ne spada u njegovu specijalnost.⁸⁵ Stranci će odvjetnik biti dužan uskratiti pružanje pravne pomoći ako je on ili drugi odvjetnik koji je radio ili radi u istom uredu u istoj stvari ili stvari koja je s njome pravno povezana zastupao protivnu stranku ili obje stranke, dao im pravni savjet ili od njih primio uputu, ako je u istoj stvari ili s njom pravno povezanom stvari radio kao odvjetnički vježbenik kod odvjetnika koji je zastupao protivnu stranku, ako je u istoj stvari ili s njom pravno povezanom stvari radio kao sudac, državni odvjetnik ili službena osoba u

⁸¹ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.70.

⁸² *Ibid.*, čl.71. st.1.

⁸³ *Ibid.*, čl.71. st.2.

⁸⁴ *Ibid.*, čl.71. st.3.

⁸⁵ *Op. cit.* (bilj. 41), čl.9. st. 1. i 3.

upravnom ili drugom postupku te u drugim slučajevima predviđenim zakonom, statutom Hrvatske odvjetničke komore i Kodeksom odvjetničke etike.⁸⁶

O relativnosti prava na branitelja po vlastitom izboru i ograničenjima istog odlučivao je ESLJP. Jedan od predmeta u kojem je utvrđena činjenica kako pravo na izbor branitelja nije apsolutan jest predmet Meftah i drugi protiv Francuske⁸⁷. U navedenom predmetu, ESLJP je utvrdio i da nacionalni sudovi mogu poništiti izbor branitelja kada postoje bitni i dostatni razlozi da je isto nužno u interesu pravde.⁸⁸

4.4. Procesne radnje branitelja

Što se tiče radnji koje može poduzimati, branitelj je u kaznenom postupku načelno izjednačen s okrivljenikom. Prethodna konstatacija dolazi iz zakonske odredbe koja govori kako je branitelj „ovlašten u korist okrivljenika poduzimati sve radnje koje može poduzimati sam okrivljenik.“⁸⁹ Tako primjerice, branitelj ima pravo prisustvovati dokaznoj radnji prepoznavanja, suočenju i rekonstrukciji događaja, kada okrivljenik sudjeluje u tim radnjama.⁹⁰

Na početku kaznenog postupka branitelj ima pravo prikupljanja podataka o dokazima koje će predložiti, primjerice razgledavanje mjesta počinjenja kaznenog djela, razgovor s osobama koje bi mogle biti pozvane za svjedoke, traženje savjeta i mišljenja stručnjaka, prikupljanje isprava i tehničkih snimki.⁹¹

Također, branitelj ima pravo tražiti obavijesti od građana, osim žrtve i oštećenika, te ih može pozivati.⁹² Opisane radnje branitelja u nekoj se literaturi svode i pod pojam „braniteljska istraga“.⁹³ Pravo branitelja da traži obavijesti od građana branitelju omogućuju raspolaganje većim brojem informacija koje će mu pomoći u kvalitetnijoj pripremi obrane, donošenju odluke hoće li okrivljeniku predložiti eventualno sporazumno rješenje postupka, predlaganju izvođenja pojedinih dokaznih radnji ili dovođenju u pitanje zakonitosti dokaza.⁹⁴ „Braniteljska istraga“ u kaznenom postupku nije dokazna radnja i ne predstavlja dokaz, već njenim provođenjem branitelj samo stvara podlogu na temelju koje priprema obranu okrivljenika te mu ta radnja

⁸⁶ *Ibid.*, čl.9. st.2.

⁸⁷ Meftah i drugi protiv Francuske, zahtjevi br. 32911/96,35237/97 i 34595/97, presuda od 26. srpnja 2002.; *Op. cit.* (bilj. 12), str.76.

⁸⁸ *Op. cit.* (bilj. 12), str.76.

⁸⁹ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.67. st.1.

⁹⁰ *Ibid.*, čl.67. st.2.

⁹¹ *Op. cit.* (bilj. 1), str.247.

⁹² *Op. cit.* (bilj. 2), čl.67. st.3. i 4.

⁹³ *Op. cit.* (bilj. 5), str. 529.

⁹⁴ *Ibid.*, str.528.

nastoji dati odgovor na pitanje koje dokazne radnje u kaznenom postupku predložiti kako bi što učinkovitije ispunio svoju dužnost okrivljenikova pomoćnika u postupku.⁹⁵ Poziv koji se upućuje građaninu, na temelju kojega se zapravo započinje „braniteljska istraga“, mora sadržavati razlog radi kojega se građanin poziva, u njemu branitelj ne smije upozoriti građanina na posljedice u slučaju neodazivanja te osoba koja se pozivu odazove, a odbije dati obavijest ne može ponovno biti pozvana zbog istog razloga.⁹⁶

Branitelj u kaznenom postupku ima i pravo uvida u spis.⁹⁷ što u današnjim okolnostima predstavlja *conditio sine qua non* u dobroj i odgovornoj pripremi obrane.⁹⁸ To će pravo branitelju pripadati nakon što je okrivljenik ispitivan, ako je ispitivanje obavljeno prije donošenja rješenja o provođenju istrage, odnosno prije dostave obavijesti o provođenju dokaznih radnji (koju državni odvjetnik dostavlja okrivljeniku), od dostave rješenja o provođenju istrage, od dostave obavijesti o provođenju dokaznih radnji te od dostave privatne tužbe. Prethodno navedeni uvjeti ne moraju biti ispunjeni u slučaju provođenja hitne dokazne radnje prema poznatom okrivljeniku te u tom slučaju okrivljenik i branitelj imaju pravo uvida u zapisnik o provođenju te radnje najkasnije u roku od trideset dana od provođenja iste.⁹⁹

Također, radnja uvida u spis branitelju u kaznenom postupku daje mogućnost da se bolje upozna s činjeničnim stanjem te postojanjem eventualnih supoočinitelja, pomogatelja ili poticatelja. Navedene mogućnosti pomažu branitelju u stvaranju verzija koje će biti temelj braniteljevih pitanja svjedocima u kaznenom postupku, a to će u pravilu biti verzije o biću kaznenog djela, o načinu ostvarenja djela, o suučesnicima te o drugim konkretnim obilježjima njegove pojave koje se razgraničavaju ispitivanjem.¹⁰⁰

Prema odredbama Ustava, branitelj može prisustvovati ispitivanju svakog okrivljenika.¹⁰¹ Stoga tijelo koje obavlja ispitivanje mora upoznati osumnjičenika s pravom na prisutnost branitelja.¹⁰² Ako osumnjičenik izjavi da želi imati branitelja, tijelo koje provodi ispitivanje mora zastati s postupkom do dolaska branitelja (najkasnije do tri sata). Ako je iz okolnosti vidljivo da osumnjičenikov branitelj neće stići u ostavljenom roku, tijelo koje obavlja ispitivanje osumnjičeniku će ponuditi pravo izbora branitelja s liste dežurnih odvjetnika

⁹⁵ *Ibid.*, str.529.

⁹⁶ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.67. st.4.

⁹⁷ *Ibid.*, čl.74.

⁹⁸ *Op. cit.* (bilj. 5), str.526.

⁹⁹ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.184. st. 4 i st.5.

¹⁰⁰ *Op. cit.* (bilj. 5), str.526.

¹⁰¹ *Op. cit.* (bilj. 33), čl.29. st.2.

¹⁰² *Op. cit.* (bilj. 2), čl.208.a st.2. toč.1.

Hrvatske odvjetničke komore.¹⁰³ Tada ispitivanje može početi i osumnjičenik se može o svojim pravima posavjetovati s braniteljem.

U slučaju da državni odvjetnik nije okrivljeniku dostavio obavijest o provođenju dokaznih radnji, a proveo je dokaznu radnju ispitivanja svjedoka, branitelj može državnog odvjetnika tražiti da ponovno provede tu radnju.¹⁰⁴ Branitelj također može, nakon što okrivljenik primi rješenje o provođenju istrage, državnom odvjetniku predložiti provođenje dokaznih radnji¹⁰⁵ te sucu istrage može predložiti provođenja dokaznog ročišta.¹⁰⁶

Branitelj može podnijeti odgovor na optužnicu bez posebne ovlasti okrivljenika, ali ne i bez njegove volje.¹⁰⁷ Također, se poziva na sjednicu optužnog vijeća¹⁰⁸ te na pripremno ročište.¹⁰⁹

Nadalje, rasprava se u pravilu ne može održati u braniteljevoj odsutnosti te je isti ovlašten poduzeti sve radnje u korist obrane, a naročito predložiti saslušanje svjedoka i vještaka koje ispituje prvi. Svjedoke i vještake koje je ponudila optužba branitelj će ispitivati nakon tužitelja.¹¹⁰ Nakon dovršetka dokaznog postupka slijedi završni govor branitelja u kojem će iznijeti obranu.¹¹¹

Tijekom kaznenog postupka branitelj može podnositi pravna sredstva poput odgovora na optužnicu, prigovora zbog odugovlačenja postupka i radi zaštite postupovnih prava obrane za vrijeme istrage istraživanja i redovite pravne lijekove (žalba protiv rješenja i žalba protiv presude), a nakon pravomoćnog okončanja i izvanredne pravne lijekove u korist okrivljenika, u povodu kojih ima pravo sudjelovati na sjednicama sudskih vijeća na kojima se o istima odlučuje.¹¹²

Na kraju treba napomenuti kako odvjetnici imaju pravo na nagradu za svoj rad te na naknadu troškova u svezi s obavljenim radom sukladno Tarifi o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika¹¹³ (u daljnjem tekstu: tarifa) koju utvrđuje i donosi Hrvatska odvjetnička komora uz suglasnost Ministarstva pravosuđa i uprave.¹¹⁴ Visina nagrade odvjetniku se određuje

¹⁰³ *Ibid.*, čl.208.a st.5.

¹⁰⁴ *Ibid.*, čl.213.a

¹⁰⁵ *Ibid.*, čl.234.st.1.

¹⁰⁶ *Ibid.*, čl.235.st.1.

¹⁰⁷ *Ibid.*, čl.346.st.2.

¹⁰⁸ *Ibid.*, čl.348. st.2.

¹⁰⁹ *Ibid.*, čl.372. st.1.

¹¹⁰ *Ibid.*, čl.420. st.2.

¹¹¹ *Ibid.*, čl.443. i čl.446.

¹¹² *Op. cit.* (bilj. 1), str.249.

¹¹³ NN 142/12, 103/14, 118/14, 107/15, 37/22

¹¹⁴ *Op. cit.* (bilj. 41), čl.18. st.1.

razmjerno visini predviđene kazne za određeno kazneno djelo. Ista se utvrđuje u bodovima te jedan bod iznosi 10,00 kn. Na primjer, sukladno tarifi odvjetnik ima pravo prilikom obrane optuženog, na sjednici pred optužnim vijećem, na pripremnom ročištu, na raspravi pred sudovima, zastupanja na ročištima kod suca izvršenja kazne, zastupanja na sjednici vijeća na kojoj se nakon podnošenja optužnice odlučuje o određivanju, produljenju ili ukidanju istražnog zatvora, za prvi sat svakog dana rasprave za kaznena djela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine 100 bodova, ako je predviđena kazna zatvora do pet godina 200 bodova, ako je predviđena kazna zatvora do deset godina 300 bodova te ako je predviđena kazna zatvora preko deset godina 400 bodova. Ako rasprava traje dulje od sat vremena, za svaki započeti sat odvjetniku pripada dodatnih 50 bodova.¹¹⁵

5. PUNOMOĆ

Punomoć je uređena Zakonom o obveznim odnosima¹¹⁶ kao *lex generalis*, a predstavlja ovlaštenje za zastupanje koje opunomoćitelj pravnim poslom daje opunomoćeniku. Valja napomenuti kako je branitelj okrivljenikov procesni punomoćnik, a ne njegov zastupnik pa će tako u daljnjem tekstu biti razrađena tematika punomoći branitelju u kaznenom postupku.

5.1. Izdavanje punomoći

Treba istaknuti kako punomoć osim fizičke osobe može izdati i pravna osoba. Davanje punomoći u ime pravne osobe određeno je odredbama Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela pa će tako pravne osobe u kaznenom postupku biti u mogućnosti preko svojih ovlaštenika za zastupanje imenovati branitelje u kaznenom postupku.¹¹⁷

Branitelj izvršava svoju ulogu u postupku na temelju punomoći te okrivljenik u svakom trenutku može opunomoćiti novog izabranog branitelja.¹¹⁸ Punomoć branitelju daje okrivljenik u pravilu u pisanoj formi te ju je u tom slučaju branitelj dužan podnijeti tijelu koje vodi postupak. Punomoć također može podnijeti okrivljenik usmeno na zapisnik kod tijela koje vodi postupak.¹¹⁹

¹¹⁵ *Op.cit.* (bilj. 113), Tbr.4, t.1

¹¹⁶ NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21

¹¹⁷ *Op. cit.* (bilj. 44), čl.32. st.1.

¹¹⁸ *Op. cit.* (bilj. 2), čl.68. st.5.

¹¹⁹ *Ibid.*, čl.68. st.1.

Okrivljenik branitelju može izdati i punomoć za „primitak dopisa, poziva, optužnih akata i odluka od čije dostave teče žalbeni rok.“¹²⁰

Što se maloljetnika u kaznenom postupku tiče, punomoć će branitelju moći dati oni sami ili osobe određene u odredbama ZKP-a¹²¹ (primjerice zakonski zastupnik, srodnik u ravnoj lozi, posvojitelj).

5.2. Prestanak punomoći

Opće je pravilo da punomoć branitelju u kaznenom postupku prestaje pravomoćnim dovršetkom istoga. Okrivljenik može u svakome trenutku svome branitelju otkazati punomoć, ali i branitelj može otkazati zastupanje te o tome mora obavijestiti sud.¹²²

Ukoliko sud utvrdi da okrivljenik radnjom otkaza punomoći ima namjeru odugovlačiti kazneni postupak, odredit će okrivljeniku rok za uzimanje novog branitelja te ga upozoriti da će nakon proteka tog roka postupiti u skladu s odredbom članka 11. stavka 5. ZKP-a.¹²³

Odvjetnik je dužan otkazati punomoć zbog razloga koje propisuje zakon, statut Hrvatske odvjetničke komore i Kodeks odvjetničke etike te ako ustanovi da je on ili koji drugi odvjetnik koji je radio ili radi u istom uredu u istoj stvari ili stvari koja je s njome pravno povezana zastupao protivnu stranku ili obje stranke, dao im pravni savjet ili od njih primio uputu, da je u istoj stvari ili s njom pravno povezanom stvari radio kao odvjetnički vježbenik kod odvjetnika koji je zastupao protivnu stranku, da je u istoj ili s njom pravno povezanom stvari radio kao sudac, državni odvjetnik ili kao službena osoba u upravnom ili drugom postupku i u drugim slučajevima predviđenim zakonom, statutom Hrvatske odvjetničke komore i Kodeksom odvjetničke etike.¹²⁴

Nakon otkazivanja zastupanja odvjetnik je dužan još najviše trideset dana nakon otkaza punomoći nastaviti s pružanjem pravne pomoći ako je potrebno da se od stranke otkloni kakva šteta.¹²⁵

¹²⁰ *Ibid.*, čl.77.

¹²¹ *Op. cit.* (bilj. 43), čl.54. st.3.

¹²² *Op. cit.*(bilj. 2), čl.68. st.2.

¹²³ *Ibid.*, čl.68. st.5.

¹²⁴ *Op. cit.*(bilj. 41), čl.10. st.1.

¹²⁵ *Ibid.*, čl.10. st.2.

Kako odvjetnik u slučaju otkaza ili opoziva punomoći ne bi ostao neplaćen, zakonski tekst propisuje kako je u tim slučajevima odvjetnik dužan izdati račun u roku trideset dana od otkaza ili opoziva punomoći.¹²⁶

6. PRIMJER POVREDE PRAVA NA BRANITELJA PO VLASTITOM IZBORU U PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA: PREDMET *DVORSKI PROTIV HRVATSKE*

Za tematiku ovog diplomskog rada i za pravni sustav RH od velike je važnosti presuda u predmetu Dvorski protiv Hrvatske.¹²⁷

U tom predmetu je Veliko vijeće ESLJP-a utvrdilo povredu prava na pošteno suđenje, točnije minimalno pravo obrane propisano člankom 6. stavkom 3. točkom c) Europske konvencije, a to je pravo na branitelja po vlastitom izboru. U daljnjem tekstu opisat će se okolnosti slučaja, tvrdnje podnositelja zahtjeva Ivana Dvorskog i Vlade RH te razlozi na temelju kojih je donesena presuda.

6.1. Povod postupka pred nacionalnim sudovima

Dana 13. ožujka 2007. godine u Rijeci su se dogodila tri ubojstva, oružana pljačka i palež. Istoga dana su mnoge osobe s područja počinjenja kaznenih djela privedene u policijsku osobu na ispitivanje, uključujući i podnositelja zahtjeva, Ivana Dvorskog. Podnositelj zahtjeva doveden je na razgovor oko trinaest sati te su mu uzeti uzorci krvi za DNA analizu, pretraženi su mu stan i mobilni telefon i zaplijenjeno mu je niz osobnih predmeta. Isti je zadržan u policijskoj postaji do uhićenja zbog dovođenja u vezu s prethodno navedenim kaznenim djelima, do kojeg je došlo 14. ožujka 2007. godine, u devet sati i pedeset minuta.

6.2. Tvrdnje podnositelja zahtjeva

Majka podnositelja zahtjeva, Lj. D., je 14. ožujka 2007. godine u deset sati i četrdeset minuta putem telefona zamolila odvjetnika G. M. da brani njezinoga sina te je isti nedugo nakon telefonskog razgovora stigao u policijsku postaju u kojoj se nalazio podnositelj zahtjeva. Policijski službenici nisu dozvolili odvjetniku G. M. da vidi klijenta, a njega nisu obavijestili da je njegova majka angažirala odvjetnika.

¹²⁶ *Ibid.*, čl.18. st.4.

¹²⁷ Dvorski protiv Hrvatske, zahtjev br.25703/11, presuda od 20. listopada 2015.

Odvjetnik G. M. se toga istoga dana zadržao u policijskoj postaji otprilike do ponoći te je htio podnijeti kaznenu prijavu protiv nepoznate osobe zbog zlorabe moći i iznuđivanja priznanja, što mu je odbijeno uz obrazloženje da nije imao punomoć, a uz to je istjeran iz policije. Nedugo nakon toga odvjetnik G. M. obavijestio je Županijsko državno odvjetništvo u Rijeci te je u spis predmeta unijeta službena zabilješka. Iz navedenog se moglo zaključiti kako je Županijski državni odvjetnik u Rijeci već iste noći znao za angažman odvjetnika G. M. od strane majke podnositelja zahtjeva te za nemogućnost odvjetnika za stupanje u kontakt sa svojim klijentom. Istovremeno je o zbivanjima obaviješten i Županijski sud u Rijeci.

Oko trinaest sati i trideset minuta otac podnositelja zahtjeva potpisao je punomoć odvjetniku za zastupanje njegovog sina te je ista predana odvjetničkom vježbeniku B. P. kako bi ju on predao policiji, što mu je uz psovke policijskih službenika onemogućeno.

Oko petnaest sati odvjetnik je opet pokušao stupiti u kontakt s podnositeljem zahtjeva, no to mu je opet onemogućeno i u petnaest sati i trideset minuta je o svemu obavijestio načelnika policijske uprave koji je o razgovoru navodno sastavio službenu zabilješku. U istom periodu podnositelj zahtjeva i dalje nije bio obaviješten o dolascima odvjetnika u policijske prostorije, a na njegove upite je odgovarano kako se policija trudi doći do odvjetnika, ali se isti ne odaziva.

Policija je dopustila kontakt podnositelju zahtjeva samo s odvjetnikom M. R. (ujedno i bivšim načelnikom Policijske uprave Primorsko-goranske županije). Podnositelj zahtjeva je tvrdio kako mu je taj kontakt omogućen samo kako bi dao samooptužujuću izjavu, što se može vidjeti iz njegove prijašnje funkcije i kratkog vremena rasprave. Iz činjenice kako odvjetnik M. R. nije tražio plaćanje pravnog zastupanja od podnositelja zahtjeva može se zaključiti o njegovoj suradnji s policijom.

Dana 16. ožujka 2007. godine odvjetnik je predao sucu istrage zahtjev za izuzeće Županijskog državnog odvjetnika i svih njegovih zamjenika. Glavni državni odvjetnik RH je 23. ožujka 2007. godine odbacio zahtjev za izuzeće Županijskog državnog odvjetnika u Rijeci na temelju nepostojanja razloga za izuzeće, a Županijski odvjetnik u Rijeci je tri dana kasnije odbacio zahtjev za izuzeće svojih zamjenika navodeći iste razloge kao i Glavni državni odvjetnik RH.

Odvjetnik G. M. je 28. ožujka 2007. godine obavijestio Županijski sud u Rijeci kako više ne želi zastupati Ivana Dvorskog te je istome imenovan odvjetnik po službenoj dužnosti.

Protiv Ivana Dvorskog i još dvojice podignuta je 12. srpnja 2007. godine optužnica za kaznena djela teških ubojstava i palež. Odvjetnik S. M. Č. je dvanaest dana nakon podizanja optužnice

podnio prigovor u ime podnositelja zahtjeva u kojem je među ostalim naveo i kako su izjave policiji dane pod utjecajem opojnih sredstava.

Obrana je predložila da se sasluša odvjetnik G. M. kako bi se dokazalo da mu nije bila pružena mogućnost kontakta s podnositeljem zahtjeva te da je isti natjeran na priznanje od strane policijskih službenika. Županijski sud je odbacio zahtjev za saslušanjem odvjetnika G. M. kao nevažan.

Podnositelj zahtjeva proglašen je 30. lipnja 2008. godine krivim za počinjenje kaznenog djela razbojništva, tri kaznena djela teškog ubojstva i za kazneno djelo dovođenja u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom i sredstvom, za što je primjenom odredaba o stjecaju osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od četrdeset godina.

Vrhovnom sudu RH je od strane obrane 6. studenog 2008. godine uložena žalba u kojoj se među ostalim pozivalo na temeljenje presude na priznanju policiji koje je dani bez prisutnosti odvjetnika po vlastitom izboru, a ista je odbijena kao neosnovana. Isti su argumenti ponovljeni u žalbi protiv žalbene presude, no Vrhovni sud je novu žalbu također odbio kao neosnovanu.

Podnositelj zahtjeva je podnio i ustavnu tužbu Ustavnom sudu RH pozivajući se između ostaloga na povredu prava na branitelja po vlastitom izboru, no i ova instanca je utvrdila kako je postupak pošteno proveden.

6.3. Tvrdnje Vlade RH

Vlada RH je tvrdila kako podnositelj zahtjeva prvotno nije pokušao kontaktirati odvjetnika G. M. prije ispitivanja te da se prilikom uhićenja podnositelj zahtjeva odrekao od prava na odvjetnika. Kojih osam sati kasnije podnositelj zahtjeva se predomislio, zatražio odvjetnika te mu je dan popis odvjetnika iz područja kaznenog prava u Primorsko-goranskoj županiji s kojega je on odabrao odvjetnika M. R. Podnositelj zahtjeva je također odvjetniku M. R. potpisao punomoć te se smatra kako je on izabran slobodnom voljom podnositelja zahtjeva, odnosno on je branitelj po vlastitom izboru podnositelja zahtjeva.

Također je utvrđeno kako nema nikakvog dokaza da je odvjetnik G. M. imao punomoć potpisanu od strane bilo kojeg od roditelja podnositelja zahtjeva, ali i da je slučaj bio suprotan, on ne bi bio branitelj po vlastitom izboru jer je podnositelj odabrao odvjetnika M. R.

Nadalje, podnositelj zahtjeva je bio ispitivan od strane policije čak dvadeset i dva puta te je prilikom svakog ispitivanja bio zastupan od drugog odvjetnika. Brojnost ispitivanja ukazuje na

činjenicu da je podnositelj zahtjeva bio upoznat sa situacijom u kojoj se nalazio, a i ukoliko je htio da ga zastupa odvjetnik G. M. to bi rekao policiji, no on to nije učinio.

6.4. Pravorijek ESLJP-a

Vijeće ESLJP-a je prilikom razmatranja predmeta Dvorski protiv Hrvatske fokus stavilo na dva pitanja. Prvo pitanje jest pitanje prava podnositelja na angažman branitelja po vlastitom izboru, dok je drugo pitanje je li uslijed izostanka te mogućnosti imenovanja branitelja na podnositelja izvršen utjecaj u obliku prisile da sam sebe optuži ne koristeći se pritom učinkovitom pravnom pomoći. Preispitivanjem iznesenih činjenica vijeće je došlo do zaključka kako prava podnositelja zahtjeva nisu bila nepopravljivo ugrožena te da nije povrijeđen članak 6. Europske konvencije.

Veliko vijeće ESLJP-a preispitalo je presudu Vijeća u skladu sa zahtjevom podnositelja i preispitivanjem je došlo do zaključka kako je ipak povrijeđen članak 6. stavak 3. točka c) Europske konvencije.

Veliko vijeće u svom mišljenju je zauzelo stav kako svrha članka 6. Europske konvencije nije isključivo osiguranje poštenog suđenja, već i da isti članak, a osobito 3. stavak, može biti mjerodavan i prije početka suđenja, odnosno u istražnim postupcima u onoj mjeri u kojoj bi poštenost suđenja mogla biti ozbiljno ugrožena. Sud se ovdje pozvao na, u radu već spomenute, presude u predmetima Imbrioscia protiv Švicarske i Salduz protiv Turske.

Nadalje je utvrđeno kako je okrivljeniku potrebna pomoć odvjetnika u najranijim fazama postupka iz razloga što su u tim fazama okrivljenici najranjiviji i prisutnost odvjetnika može pridonijeti zaštiti prava okrivljenika da sam sebe ne inkriminira.

Važno je od početnih faza postupka zajamčiti osobama koje se ne žele same braniti pravo da si odaberu branitelja po vlastitom izboru. Veliko vijeće je također naglasilo kako poštenost postupka uvelike ovisi od mogućnosti okrivljenika da pribavi cijeli niz usluga povezanih s pravnom pomoći.

ESLJP je također utvrdio kako pravo na obranu nije apsolutno te može biti ograničeno kada to zahtijevaju interesi pravde, no svako drugo ograničenje bez takvog uporišta značilo bi kršenje članka 6. Europske konvencije.

Predmet je uspoređen s predmetom Salduz, no za razliku od tog predmeta, u kojem je podnositelju zahtjeva bio uskraćen pristup odvjetniku tijekom policijskog ispitivanja, u ovom predmetu je podnositelju zahtjeva bio uskraćen pristup branitelju po vlastitom izboru.

Vrednovanjem dostupnih činjenica ESLJP je utvrdio kako policija nije obavijestila podnositelja zahtjeva o dostupnosti odvjetnika G. M. niti o njegovoj prisutnosti u policijskoj postaji, da je podnositelj zahtjeva priznao počinjenje kaznenih djela prilikom ispitivanja, što je prihvaćeno kao dokaz na suđenju i da nacionalni sudovi nisu ispravno obradili pitanje priznanja, a posebice nisu poduzeli korektivne mjere kojima bi se osigurala poštenost. Sve navedeno pridonijelo je nepovratnoj ugrozi prava na obranu Ivana Dvorskog i utjecalo je na pravičnost cjelokupnog kaznenog postupka.

7. ZAKLJUČAK

Pravo na branitelja po vlastitom izboru u pravnim sustavima većine država zauzima položaj među temeljnim pravima kojima se okrivljenicima jamči pravičnost postupka. Njega možemo sagledati kao jedan od elemenata šireg pojma, a to je pravo na obranu i ako ga se specifičnije pozicionira, ono je jedno od takozvanih minimalnih prava obrane.

Važnost prava na branitelja po vlastitom izboru vidi se iz prethodno spomenute konstatacije kako je ono jedno od temeljnih ljudskih prava. Na razinu temeljnih ljudskih prava uzdignule su ga međunarodne organizacije svojim radom na međunarodnim ugovorima i drugim aktima iz svoje prakse. Kako se međunarodna zajednica širila, tako se širila i primjena njezinih prava, a s tim su se širila i zagwarantirana prava i sloboda građana. RH je od stjecanja svoje nezavisnosti postala članica mnogih međunarodnih organizacija, od kojih su neke bitnije spomenute u prethodnom tekstu te je svojim članstvom u istima u svoje zakone inkorporirala odredbe koje jamče, između ostaloga, i pravo okrivljenika na branitelja po vlastitom izboru.

Pravo na obranu kao širi pojam jamči okrivljeniku poštenost postupka, daje mu mogućnost da u slučaju nepoznavanja svojih prava i sloboda sebi imenuje branitelja čija će stručnost i znanje nadomjestiti njegove nedostatke i na najbolji se način koristiti njegovim procesnim ovlaštenjima.

Izbor branitelja u kaznenom postupku važan je kako bi se oni koji su u mogućnosti izabrati ga izabrali osobu kojoj vjeruju, osobu iza koje stoje opažljivi rezultati iz kojih se da zaključiti o njihovoj kompetenciji. Često će to biti uži krug odvjetnika „na dobrom glasu“, dobro poznati javnosti iz slučajeva o kojima imamo priliku slušati iz medija. To će pravo biti od velike važnosti za psihu okrivljenika jer će imati osjećaj sigurnosti da će netko na najbolji način pred državnim tijelima zaštititi njegova prava. Kod prava na branitelja po vlastitom izboru može

doći do jedne društvene anomalije, a to je stavljanje u bolji početni položaj okrivljenike boljeg imovinskog stanja jer će oni u pravilu uzimati gore spomenute odvjetnike s visokim ugledom koje si neće svatko moći priuštiti.

8. LITERATURA

1. Drenški Lasan, Višnja; Novak, Jasna; Valković Laura, Pravni i praktični problemi dobre obrane okrivljenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 16, broj 2/2009.
2. Ivičević Karas, Elizabeta, Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol.22, broj 2/2015.
3. Ivičević Karas, Elizabeta, Valković, Laura, Pravo na branitelja u policiji – pravna i stvarna ograničenja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 24, broj 2/2017.
4. Kos, Damir, Odgovorna obrana okrivljenika u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno procesno pravo, vol.16, broj 2/2009,
http://www.vsrh.hr/custompages/static/hrv/files/dkos_odgovorna-obrana-okrivljenika_2009.pdf
5. Krapac, Davor i suradnici, Kazneno procesno pravo, Institucije, knjiga I.,VIII. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje; Narodne novine, 2020.
6. Pajčić, Matko, Pravo okrivljenika na branitelja i na besplatnu pravnu pomoć, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 17, broj 1/2010,
<https://hrcak.srce.hr/file/133066>
7. Vodič kroz članak 6. Konvencije – Pravo na pošteno suđenje (kazneni aspekt), Vijeće Europe, Europski sud za ljudska prava, 2014.

PRAVNI IZVORI I SUDSKA PRAKSA

1. Beuze protiv Belgije, zahtjev br. 71409/10, presuda od 9. studenog 2018.
2. Direktiva 2013/48/EU Europskog Parlamenta i Vijeća, o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima, Službeni list Europske unije L 294, od 6. studenog 2013. godine
3. Doyle protiv Irske, zahtjev br. 51979/17, presuda od 23. svibnja 2019.
4. Drača protiv Hrvatske, zahtjev br.55724/19, presuda od 20. siječnja 2022.
5. Dvorski protiv Hrvatske, zahtjev br.25703/11, presuda od 20. listopada 2015.
6. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10

7. Galović protiv Hrvatske, Zahtjev br. 45512/11, presuda od 31. kolovoza 2021.
8. Hanževački protiv Hrvatske, Zahtjev br. 17182/07, presuda od 16. travnja 2009.
9. Imbrioscia protiv Švicarske, zahtjev br. 13972/88, presuda od 24. studenog 1993.
10. Mađer protiv Hrvatske, Zahtjev br. 56185/07, presuda od 21. lipnja 2011.
11. Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine (rezolucija br. 2200 A/XXI), stupio na snagu 3. siječnja 1976. godine
12. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine (rezolucija br. 2200 A/XXI/), stupio na snagu 23. ožujka 1976. godine
13. Meftah i drugi protiv Francuske, zahtjevi br. 32911/96,35237/97 i 34595/97, presuda od 26. srpnja 2002.
14. Odluka i rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-III-5561/2020 od 4. ožujka 2021
15. Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-III-4891/2019 od 22. rujna 2021
16. Opća deklaracija o pravima čovjeka, usvojena i proglašena od Opće skupštine Rezolucijom 217 A (III) 10. prosinca 1948. godine
17. Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list Europske unije, 2016/C 202/02
18. Pozder protiv Hrvatske, Zahtjev br. 56510/15, presuda od 13. siječnja 2022.
19. Salduz protiv Turske, Zahtjev br. 36391/02, presuda od 27. studenog 2008.
20. Soytemiz protiv Turske, Zahtjev br. 57837/09, presuda od 27. studenog 2018.
21. Šebalj protiv Hrvatske, Zahtjev br. 4429/09, presuda od 28. lipnja 2011.
22. Tarifa o nagradi i naknadi troškova za rad odvjetnika, NN 142/12, 103/14, 118/14, 107/15, 37/22
23. Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
24. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, NN 99/99, 29/02, 49/02
25. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, NN 143/13, 98/19
26. Zakon o kaznenom postupku, NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 80/22
27. Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21
28. Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, NN 151/03, 110/07, 45/11, 143/12

29. Zakon o odvjetništvu, NN 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11, 126/21

30. Zakon o sudovima za mladež, NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19